

ROLA (706) *sb f*

-o- (183), -ó- *Oczko* (3); -å (89), -a (6); -a *Calag, GosłCast*; -å : -a *Mącz* (37:3), *BudBib* (2:1).

sg N rolå (105). \diamond *G* roléj (140), roli (25), role (1); -i *KochMarsz, GrabowSet, OrzJan, GrabPospR, PowodPr*; -éj : -i : -e *ZapWar* (11:3), *Leop* (3:1:1), *Mącz* (22:4), *ModrzBaz* (5:3), *ZapKościér* (1:5), *SkarŻyw* (5:1), *Calep* (8:3); -éj (13), -(e)j (127). \diamond *D* rol(e)j (3). \diamond *A* rolå (181). \diamond *I* rolå (15). \diamond *L* roli (72), roléj (19); -éj *OrzQuin, KochDz, SarnStat*; -i : -éj *ZapWar* (2:1), *Mącz* (2:5), *GostGosp* (3:5), *WujNT* (3:4), *SkarKaz* (3:1); -éj (3), -(e)j (16). \diamond *pl N* role (19). \diamond *G* ról (31); ról (12), r(o)l (19). \diamond *D* rolåm (3). \diamond *A* role (66); -e (7), -é (4), -(e) (55); -e *Mącz* (2), *SarnStat* (5); -é *MurzHist, Mącz, Oczko, ZawJeft*. \diamond *I* rolami (5). \diamond *L* rolach (29); -ach (17), -åch (6), -(a)ch (6); -ach *BielKron* (2), *Mącz* (4), *RejPos* (2), *BielSpr, ModrzBaz, SkarŻyw, MWilkHist, SarnStat* (5); -åch *KochPs* (3), *StryjKron* (3).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

1. *Ziemia, terytorium; ager Murm, Mymer¹, BartBydrg, Vulg, Miech, HistAl, PolAnt, Mącz, Calag, Modrz, Calep, JanStat, JanPrzyw, Cn* (697) : Ná tym też mieyfcu była piękna rola y wielka/ ná ktorey fie ftårzy krolowie y fędzie Perfcy zmarli chowåli. *HistAl* F6; *Mącz* 33a.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej (4): Ná Ierychońskich rolách rofły ony flåchetne drzewa Bålåmu. *BielKron* 266v; Adam pirwy óciec ná roli Dámåfcańskiey ftworzon ieft. *HistRzym* 87; *BudBib* 4.Reg 9/10; Tu [tj. w Polsce] Ceres nowå ofådżilå wola/ Opuściwfy tám Sycyliyfå rolå. *KlonFlis* Cv.

Szereg: »rola albo ziemia« (1): Czytamy o Abrahamie Påttryårchu Swiętym/ iz był kupił rolå ålbo ziemię/ v Ephronå miedzy Pogåny *KrowObr* 104v.

Przen (2) : Bo niedba nic zuchwålec kiedy ma pożytek [...]. Iuż y ciålo y dufżę záprzeda w niewola/ Tåk więc dyabel miłternie ofadza tę rolå. *RejWiz* 70.

Fraza: »pusta osiadła rola« = *ziemia się zaludniła* (1): A by nie był ten fpołek [tj. małżeństwo] wfżytekby fwiåt zginåł [...]. A gdzyefzby fie podzyålå onå Bofka wola/ Gdyż chce åby tá pufta ofiådłå mu rola. *RejWiz* 38.

α. *W Biblii: kawalek gruntu* (17) : tego dlå wezwåna ieft ta ijftå rolå ijch zydwfkim ięzykiem/ Acheldemach/ to ieft rolå kupionå myt^{em} krwie niewinné *OpecŻyw* 118v; *WujNT Act* 1/19.

W połączeniu szeregowym (1): Zaden nie ieft ktoryby opuścił dom/ åbo bråciå/ åbo fioftry/ åbo oycå/ åbo måtke/ åbo dżieci/ åbo role dla mnie y dla Ewångeliey *WujNT Mar* 10/29.

Zestawienia w funkcji n-loc: »Rola Farbierska« (1): Tedy poslåł Krol Afsyryyfki Råbfåcena [...] do Krolå Ezechialfå z mocå wielkå y położył fie [...] ná drodze ktora idzie do roley Fårbierfkiey. *Leop Is* 36/2.

»Rola Garnczarzowa (a. Garnczarska), Figulowa« (3:2): Wzięli xiążęta kaplańscy [...] myto zakupioné od fynow Izrahelfkich/ a dåli na rolå Figulowå *OpecŻyw* 118v, 118v; *LatHar* 697; Nie godzi fię ich [srebrników] kłåść do korbony: gdyż ieft zapłåtå krwie. Y nárådżiwfzy fię/ kupili zá nie rolå gårnczarzowå/ ná pogrzeb pielgrzymow. *WujNT Matth* 27/7, *Matth* 27/10.

»Rola Krwawa, Krwie, za krew kupiona« = *Hakeldama, tzw. rola garnczarzowa w Jerozolimie kupiona za trzydzieści Judaszowych srebrników; ager sanguinis PolAnt, Vulg [szyk 4:2]* (3:2:1): tåk iz nåzwano pole ono wålnym ich ięzykiem Akeldåmå/ to ieft Rola krwie. *BibRadz Act* 1/19; thåk iz rola onå

była potym zwaná ięzykiem ich Akeldamá/ co fie rozumie/ rola zá krew kupiona. *RejPos* 287v; *WujNT Matth* 27/8, *Act* 1/19; (*nagł*) AKELDAMA, Krwáwa rola. (-) ZA cię/ zá cię moy Chryfte/ kupiono tę rolą *KlonWor* 81, 82, 82 żp.

a. Ziemia uprawna, pole, pastwisko; *aroum Murm, Mącz, Calep, Cn; terra PolAnt, Mącz, Calep; fundus Mącz, Modrz; agellus, arvus ager Mącz, Cn; campus BartBydg; humus, rus, solum, tellus Mącz; aratio PolAnt; terrenum Calep (666)* : ia tego miejsca niepoczytam w Siedlisko na ktorim ten Chlop siedzi iedno w Rolią. *ZapWar* 1553 nr 2685, 1504 nr 1923, c. 1505 nr 2087, 1513 nr 2132, 1528 nr 2467, 1541 nr 2602 (13); *BierEz* A2, A3 [2 r.], A3v, G4v, Kv [2 r.], P2; *Murm* 21; *Mymer*¹ 5, 16; *FalZioł* I 36b, IV 1c, 52a; *BielŻyw* 27; *MiechGlab* 46; *WróbŻołt* 49/11; *Mymer*² 15; *LibMal* 1546/113v; *MurzNT Luc* 12/28, k. 196 marg, *Luc* 23/26; *GliczKsiąż* E5; *LubPs* T; *GroicPorz* cc4v; *RejWiz* 42; Wprawdzie iednák w wiodłes nas do ziemie [!] opływáiącey práwie rzekámi mleká y miodu/ y nadałes nam wdzierżawę rol y winnic. *Leop Num* 16/14, *Lev* 25/16, *Num* 21/22, *Iudic* 9/27, *Ruth* 4/4 [2 r.], 5 (13); *UstPraw* Fv [2 r.], F2 [2 r.], F2v [2 r.], I3v; *RejFig* Bb8; *BibRadz* 1.Reg 22/7, *Ier* 32/44, *Matth* 13/36, 44, *Act* 1/18; *Goski ktv*; dáli mu [*Horacjuszowi*] Rzymiánie imienia/ to iest roley iáko może zá ieden dzyeń pługiem obyść *BielKron* 106; [*Mezopotamia*] Iest ziemiá wielkiego vrodzáiu zwłászczá od rzeki Eufrátes/ kthora role káždy rok swoim rozlewánim płodne czyni. *BielKron* 264v; Ziemicá tá [*tj. wyspa Fionia*] bárzo vfilnego rodzáiu/ tám nigdy gnoiow nie wożá ná role bo ich nie potrzebá. *BielKron* 292v, 3, 14, 24v, 53, 53v [2 r.] (19); Centum aratra illi vertunt terram, Sto pługów mu wychodzi na rolą. *Mącz* 16d; Centesimum fructum ager attulit, Stokrotny owoc á vrodzay dałá rola. *Mącz* 47c; Nihil est damnosius deserto agro, Nic nie yeft szkodliwżego yáko rolą płonno leżec *Mącz* 77d; Demergere semen, pośiac y pogrąbic nafienie/ rolą nákríc. *Mącz* 218c; Occa, Broná ktorą włóczá á bryły rozbijáyá ná roli. *Mącz* 258a; Vernactum, Rola ktorą ná wiofnę odwrácáyá albo porzą. *Mącz* 484b; Versura etiam, Obrócenie wołów ná końcu roley w oránium/ wrócenie albo odwrot. *Mącz* 486c, 17c, 29c, 72b, 79a, b (59); *OrzQuin* F; *Prot* C4; *GórnDworz* Kk2v; *GrzepGeom* A4; *RejPos* 53, 258v, 259v, 287v [2 r.]; *KuczbKat* 240; *BielSpr* 50v; vyrzał człeká tego. Helizeufzá/ ktory/ był ná iedney roli/ A orząc/ w dwunálcie iarzm/ íam poganiał woły. *HistHel* C4v, C4v [2 r.]; *CzechRozm* 212v, 241v; Cincinatus on Rzymfki íwá íteteczność [!] práwie/ Dał im [*Zuleńskim*] w dáry [...]/ Y tákże iáko y on wołá w roli gmerác *PaprPan* S3v, Hh5; Pánowie chcá/ áby íym to wolno było/ kiedy íię im ípodoba/ odíac kmieciowi rolą *ModrzBaz* 48v; iáko oracze/ nie íáme role/ ále požytki z nich przychodzące/ ábo piéníádze miáłto nich dáwáią *ModrzBaz* 122v, 8v, 47v, 48v [2 r.], 70v, 120v, 122v [2 r.]; *SkarJedn* 341; *Oczko* 9v, 18; *Calag* 7b; *KochPs* 125; A co íię tycze o rolią do tego domu nalieżącey, za zeznaniem i Swiádecstwem práwnym od vrzędú ma być wymierzono. *ZapKóścier* 1580/16v, 1580/10v, 1584/50, 1587/69v, 1588/77; *SkarŻyw* 16 [3 r.], [282], 348, 527, 559; Wilá záś y Narew [...] gwałtownym potopem role popłówały/ íkad potym drogość wielka y głody náftápiły *StryjKron* 345, 507; *CzechEp* 50 [2 r.]; *KlonŻal* C2; *KochDz* 107; *ReszPrz* 113; *BielSjem* 22; *KochSob* 62; *ArtKanc* M4v, M5; *GórnRozm* K4; *ZawJeft* 13; Arvum, Ager aratus, necolum fetus, qui tamen sementi datur. – Roliá wigotowaná. *Calep* 100b; Laetamen – Gnoi ktori ná rolią wiwożá. *Calep* 578b, 11b, 90a, 290a, 604a, 848b (11); A [*urzędnik*] ma rzádnie rolą y gnoie ípráwováć/ y pilnie pátrzyć/ áby były rzádnie czynione/ á ná Wiofnę zpooráne y ípráwione. *GostGosp* 8; Kmieciá nie ofadzác

ná roley ktory rolnych robot nie vmie *GostGosp* 30; A to nawiętfza/ [...] perzu áby namniey nie było w roli. *GostGosp* 64; bo gnoie Ieśienne lepřze fá y řporzey ná nich rola rodži *GostGosp* 108, 6, 8 [2 r.], 30 [3 r.], 32, 34 [2 r.] (32); Ale przemyřły w takim dořtátku precz puřciwřzy/ tylko w fámeý roley nabáržieý gmerzem *GostGospSieb* +4; *GrabowSet* K4; *OrzJan* 19, 38, 54; Lewit/ rodem z Cypru/ máiaç rolą/ przedał ią y przyniořł pieniądze/ y pořożył v nog Apořtolřkich. *WujNT Act* 4/37, *przedm* 35, s. 52, *Matth* 13/36, 44 [2 r.], 19/29 (14); *JanNKar* A2; gdyż przez młóđziénce/ ze wři od włáfnych rodźiców odchodzącé/ wři bywáia [puřtořzoné/ dla niedořtátku robotników/ któřzy ná rolách máia byđż oładzeni *SarnStat* 200 [*idem* 660, 919]; áby tá vřtává nie řciągáła fie ná té kmiećie/ któřzy względem ořiadłéý roléý wiécéý dni w tegodniu pánóm řwym y nam robić zwykli. *SarnStat* 656, 189, 352 [2 r.], 522 [2 r.], 644, 655 (24); *KlonKr* A; *PowodPr* 8, 71 [2 r.]; *SkarKaz* 80a, 383b; táka ieřt rola, że kiedy ią orzą, Woły ná káđzym piątym zagonie zdycháia. *CiekPotr* 41, 42, 43 [2 r.]; *GostCast* 17; [*Wisła na Źulawach*] Płynie řwym torem wyřřzey nád rolámi/ Y záwieřřtym nurtem nád polámi/ Niżey niź rzeká/ źnieřz ná řwoim łanie *KlonFlis* G3v; Oracź chceli źyto řiac/ muři rolą kupić *KlonWor* 79, 41, 53, 72, 77, 81 [2 r.]; [*LustrLub* 62; *LustrMaz* I 39, 42; *LustrRaw* 163; *Volck* Xxx2v].

rola czego, czyja [= do czego przynaleźna] (5): *ZapWar* 1548 nr 2668 [2 r.], 1553 nr 2685; Rolą folwárkowá pomierzác: áby wiedział wřzędý wiele ma ná dźieñ chłóp zorác *GostGosp* 36; Nuź Virgiliuřzowi Auguřt iák przywroćił Role włáfney Oyczyźny/ řráfunku przykroćił. *PaxLiz* A2v.

rola czyja [w tym: *pron poss* (32), *G sb i pron* (7), *ai poss* (4)] (43): *ZapWar* 1542 nr 2450; *MurzNT Matth* 13/24; ktoremi [*dobrodziejřtwami*] nas Pan z miłóřierdzya řwego opátruye/ [...] Gdy błogóřłáwi rolam nářzym *LubPs* P2v; Część roley bráthá nářřego Elimelechá/ przedawa Noemi *Leop Ruth* 4/3, *Ex* 9/3, *Lev* 25/3, 4, *Matth* 13/24, 27, 31; *UřPraw* Bv [3 r.]; pořzli precz [řłuźebnicy]/ ieden do řweý roley/ á drugi do kupiectwá řwego. *BibRadz Matth* 22/5, 2.*Reg* 9/10, 2.*Mach* 12/1, *Matth* 10/27, 13/31; Był w onym kráiu [...] bogáty człówiek imieniem Booz [...]/ ná ktorego rolą [*Ruth*] prořto řzłá á zbieráła kłóřie *BielKron* 53; Przyřzedł woz ná rolą Iozue y řtánął/ á tam złóżyli řkrzynię *BielKron* 63; Po wylaniu wielkim tedy im znáki potráci woda/ iź nie wiedzą gdzie czyia rola *BielKron* 270, 57v; *RejPos* 51v, 52, 260v; *BudBib* 1.*Reg* 8/12, 2.*Esdr* 13/10, *Prov* 13/23 [2 r.]; *BudNT Matth* 13/27; *ModrzBaz* 122v [2 r.]; ieřliże by pąn ich zalozel ie byđlem, [...] co przystoi do roley pańřkieý, tedy winni řzarwarkowác. *ZapKóřcier* 1580/10v; Rodzicy ćiało corki řweý wzięli/ y ná roli řweý [...] pogrzebli. *SkarŻyw* 70, 63; *GostGosp* 32, 34; *WujNT Matth* 13/24, 27; *SarnStat* 677 [2 r.], 681.

W połączniu z miarą powierzchni (14): yřz řlychathny yakvb řzborakova myál vyzřvolycz yanovy lomyenskyemv polvloky roley. *ZapWar* 1506 nr 1976, 1506 nr 1976; gdyż řam [*Licyniusz*] piéc řet řtáian roley miał. *BielKron* 120v; *Mącz* 177a, b, 228d; *ModrzBaz* 47v, 74v; *ZapKóřcier* 1588/77, 1590/47v, 1596/85v; *Calep* 569a; ále [*aby*] z koźdého łanu roléý álbo cáłéý włóki/ po dwa grořzá Mynicą nářzą Króřewřką [...] byđo płácono *SarnStat* 928, 352.

W połączniach szeregowych (35): *ZapWar* 1548 nr 2668, 1551 nr 2684, 1553 nr 2685; niepořaday domu/ podtim řlowem domu mamy rozumieć/ wřřelke maiętnořczy bliźnego nářzego/ yako řą/ role/ pola/ lářfy/ folwarky/ łáki/ řięđliřka/ yeziora/ domy y yne rzeczy leźące *SeklKat* M4; Kto miłuié oica/ matkę/ bracią/ řiořtry/ řyny/ corki/ krewné/ domy/ rolé i inřze rzeczy/ więcý niźřli mnie/

nieieft godzien mnie *MurzHist* S; *KrowObr* 100, 140, 140v [2 r.]; *Leop Ex* 9/3; *BielKron* 203, 430; *Mqcz* 5d; *HistRzym* 6v; *RejPos* 71v, 179v, 264v, 293v; Wízelki powiáda/ ktory dla mnie opuści/ álbo oycá/ álbo mátkę/ álbo imienie/ álbo role/ łtokroć zá to więcey weźmie *WujJud* 144; náyduią fie/ ktorzi y ludźi/ y bydłá/ y rol y łák/ źle vzywáią *ModrzBaz* 32, 126v; *ZapKościar* 1579/3v, 1582/40v, 1585/53v; *SkarŻyw* [282]; Znáć to ná łákach/ ná polach Diťincte. Ná gorach/ w ogrodziech/ ná rolách. Wízytek fie świat zázieleniał *MWilkHist* A3v; *StryjKron* 390; áby was [Bóg] w máiętności wálze błogofłáwił/ ná ziemi y ná wodzie/ w Mieście y ná polu/ w domách y ná roli/ w groodách y w piwnicách/ w gumnách y dobytkách/ w łtádách y w owczárniách *ReszPrz* 113; *WujNT Mar* 10/30; *SarnStat* 182, 209, 214, 1164 [2 r.]; *GrabPospR* L4v.

W porównaniach (21): *KrowObr* 194; *Leop Matth* 13/24; *RejZwierz* 50v; Przypodobáne iefth Kroleřtvo niebieřkie człowiekowi kthory śiał dobre náśienie ná roli řwoiey. *BibRadz Matth* 13/24; Zálię podobne iefth kroleřtvo niebieřkie řkárbowi řkrytemu ná roli/ kthory náłázłzy człowiek. řkrył gi *BibRadz Matth* 13/44; *GórnDworz* Kk2v; *RejPos* 52, 62, 63, 64v *marg*; ábyś nie był tylko iáko wieprz w karmniku/ álbo iáko fuchy pień ná roli co fie óń pługi záwadzáią. *RejZwierc* 36; *WujJud* 130; *RejPosWstaw* [41²]v; *BudNT Matth* 13/25; *CzechRozm* 235; *PapřPan* V2v; Gdy oná pokuřa odefłzá/ mąż Boży/ iáko zroli zktorey fie ćierznie wykopa/ pożytki cnot S. hoynieyřze zbierał. *SkarŻyw* 249; *ReszList* 154 [2 r.]; *SkarKaz* 420a; [heretycy] Zořtáią tedy iáko ogrod bez wody/ y rola bez defzczu *SkarKazSej* 687b.

Przysłowia: A ná złey roli záwždy/ vroftá pokrzywy. *RejZwierz* 111v; *ReszList* 183.

Iákać iefth rola/ thákieć tez fá y nafienia/ iákie kwiatki tákie theź bárwy *BibRadz 4.Esdr* 9/17; *BudBib 4.Esdr* 9/17.

Ktory człowiek plewami řyeie řwoię rolą/ táki nędzę będye żął y řwoię niewolą. *March*¹ A3v.

iáko ogień z wodą nie mogą być weřpolek: iáko ná złey roli/ dobre żyto *ReszList* 183.

Abowiem y rola/ iáko náucza zbáwiciel náłz/ nie záraz dořkonály kłos rodzi *LatHar* [249].

Zwroty: »rolą odwracać (a. przewracać)« [szyk zmienny] (3): A ia ták ćieřzko kopáiąć/ Wiefcznie rolą przewracáiąć: [...] Nie mogę przyřć k dobre^{mv} mieniu. *BierEz* P2; Aratro, Odwracać rolą/ łomicć/ álbo z nowu przeorać. *Mqcz* 16d, 383a.

»orać (a. poorać, a. przeorać, a. przyorać, a. wzor(yw)ać, a. zorać) rolą; oranie (a. (w)zoranie, oracz role(j)); orana (a. podorana, a. (w)zorana) rola« = *aroum Murm, Cn; campus BartBydg; agricultura, colere terram PolAnt; repastinare agrum, aperire a. domare a. perstringere a. proscindere terram, humum resolvere, procissa a. regesta terra; regestum, solicitare (humum), sulcus Mqcz; agros arare Modrz; agros colere JanStat; arous ager Cn [szyk zmienny] (44;4:1;8): ZapWar* 1518 nr 2189, 1522 nr 2284, 1523 nr 2309, nr 2326, 1534 nr 2412, 1546 nr 2618; Orż rolą/ kopay korzenie/ Nie trořzcz fie o dobre mienie. *BierEz* I2; *Murm* 21; *BartBydg* 15; *FalZioł* V 52v; *GliczKsiąź* Hv; Młynárze/ Ogrodnicy/ co roley nie orzą/ fá wolni od dániey. *UstPraw* G2, Bv; *BibRadz 2.Reg* 9/10, 2.*Mach* 12/1; Ten teź [tj. *Ezdrasz*] Zydy piřáci náuczył od prawey řtrony do lewey/ bo piřwey piřáli od obu końcu/ iáko gdy orzą rolą. *BielKron* 96v, 256, 261; Domare terram aratro vel rastris, Pługiem rolą zorać. *Mqcz* 94a; *Novello, Drę*/ Orzę nowiny Rolą odłogiem leżącą wzoriwam/ álbo z láfu rolą czinię. *Mqcz* 251d; *Repastinare agrum, Odwracać*/ álbo prziorać rolą. *Mqcz* 383a; *Sulcus, Oránie*/ wzdzieránie roley.

Mącz 428b, 11a, 16c, d, 135d, 145b (19); *BudBib* 1.Reg 8/12; *ModrzBaz* 48; Ty Chamie orz rolę/ y infzym Gołpodárftwom/ y Rzemiołom przyłtoyne potrzeby odpráwuy *StryjKron* 6; *KochMarsz* 155; ZOranie roley ták ma bydź ná dzień kędy dwiemá wołmi orzą *GostGosp* 156, 116, 160; *OrzJan* 51, 52, 124; *JanNKar* A3v, B4v; *SarnStat* 189, 681, 1163; *SkarKaz* 637a; Bo [królowie izraelscy] nie wzywáli krolewłkiego práwá y pompy/ y máiełtatu: ále rolę oráli iáko y drudzy *SkarKazSej* 689b, 682a; *KlonWor* 15, 50.

»rolą płużyć« (2): A my [polskie białogłowy] tobie będziemy/ s powinności łłużyć/ Chłopi będą na żywność/ rolę pługiem płużyć. *BielSat* I4v [idem] *BielSjem* 14.

»robić rolę(-e); robić, robota około roley« = *agros(-um) colere* *Modrz*, *JanStat*, *JanPrzyw*; *excolere agros* *JanStat* [szyk 6:3] (7;1:1): Sáturnus [...] záłożył miáłteczko Chámełá [...] / á tám ludzi náuczył robić około roley. *BielKron* 7v; *ModrzBaz* 48; A Noe báwił fię robotą około roley y wynálał iągody winne/ y włzczepił winnicę *SkarŻyw* 271; IEłli kto robi álbo záśiewa role czyie gwałtownie/ niech náśienia nie ma ná tych pośianych rolách *SarnStat* 677, 350, 351, 677, 892, 893.

»siać (a. osi(ew)ać, a. posiać, a. zasi(ew)ać) rolę(-e); siać (a. siejący, a. nasiać, a. posiać, a. wsiać) na roli(-ej); siać, wsiany na rolę; nasiać, zasianie role(j); posiana(-e) (a. usiana, a. zasiana) rola(-e), role się zasiały« = *seminare in agro* *Vulg*, *PolAnt*; *seminare agros* *Vulg*, *JanStat*; *agrum serere* *Vulg*; *seminare terram* *PolAnt*; *conserere agrum* *Mącz* [szyk zmienny] (21;3;19;2;4:1): *ZapWar* 1509 nr 2051, 1522 nr 2284, 1530 nr 2431; *March*¹ A3v; weznicye na lienye a fieýcie role yzbyście zboże mogli myeć *HistJóz* E3; *FalZioł* V 49v; *WróbŻołt* 106/37; Panie/ zázés ty nieśiał dobre⁸⁰ náśieniá na roli twoiúi/ łtądze tedy kákołe má *MurzNT Matth* 13/27, *Matth* 13/24; *KrowObr* 226; Ale fiódmy rok/ świętho będzie ziemi/ odpoczynienia Páńłkiego: Roli fwe ofiewác/ winice ná ten czás łprawowác nie będziefz. *Leop Lev* 25/4, *Lev* 19/19, 25/3, *Ps* 106/37, *Matth* 13/24, 27, 31; *UstPraw* Bv; Y da Bog delzcz nálieniu twoiemu gdzie iedno pośieiefz rolę *BibRadz Is* 30/23, *Matth* 13/24, 27, 31; *BielKron* 36v; *Conserere agrum fabis et vitia*, Grochem y wyką rolę záśiáć. *Mącz* 387a; *RejPos* 51v, 52 [2 r.]; *RejZwierc* 142v; *BudNT Matth* 13/25, 27; Wiecie iák z nimi ociec wálz pogány gromił [...]. Y w on czás gdy iák Káwki po zálianey roli/ Ogárnęli Miedzyboż *PaprPan* V2v; *ZapKościér* 1584/48v; *CzechEp* 34; Vrzędnikowego włyłtkiego gołpodárłtwá grunt/ dobrze rolę vpráwiwłzy záśiáć w łłufzny czás *GostGosp* 68, 32, 66 [2 r.]; *GrabowSet* Q4; Podobne iest krolełstwo niebiełkie człówekowi śieiącemu dobre náśienie ná roley swoiey. *WujNT Matth* 13/24, *Matth* 13/27, 31; *SarnStat* 658, 677 [3 r.]; *CiekPotr* 42; Gumná łą w opátrznóści/ Role fie záśiáły/ Zbozá ná targ wiezione/ tez fie poprzedały. *PaxLiz* B2v.

»rolą(-e) sprawowác (a. sprawić, a. uprawi(a)ć, a. uprawowác, a. wyprawi(a)ć), z rolę się sprawowác; sprawowanie (a. sprawa, a. sprawienie) role(j); sprawa około roley; uprawiona (a. (na)prawiona, a. (nie)sprawna, a. uprawna, a. wyprawna) rola« = *colere agrum(-os)* *Mącz*, *Modrz*; *agricultura* *Vulg*, *Calep*; *cultus agrorum* *Mącz*, *Calep*; *excultus* a. *incultus ager, terrena opera; colitur ager* *Mącz*; *cultus Calep*; *agros excolere* *JanStat*; *cultissimus* a. *subactus ager, culta* (pl), *humus subacta* *Cn* [szyk zmienny] (19:1;10;1;10): *ZapWar* 1522 nr 2284, 1530 nr 2431; *GroicPorz* cc4v; Miał też [Ozjasz] winnice y winarze po gorach/ y ná Karmelu: bo był człówekiem bárzo przychylnym ku łprawowánium role. *Leop* 2.Par 26/10; ta [tj. Izyda] napirwey vkazála im [Egipcjanom] łprawę około

rolę y chleb piec nálezły zboże *BielKron* 8v, 276v; Georgica, Ty rzeczy które ku sřprawowaniu roley y ynřzemu gořpodarřtwu kmiecnemu należą. *Mącz* 144c; Novelletum, Nowo nápráwiona rolá álbo ogród nowo nálczepiony. *Mącz* 251d, 16c, 17b, 60a [3 r.], 195c, 236a, 381a, 451c; *GórnDworz* Kk2v; *RejZwierc* 142v; *ModrzBaz* 8v, 93; *SkarŻyw* 571; *KochPhaen* 1; *Calep* 43a, 216b; Iuř wřzyřtko drudzy ludzie mieyćie/ Wy Polacy z rolą fię sřprawowác vmieyćie. *GostGosp kt*; Sřkutek y dořkonáloř gořpodarřtwá/ rolą dobrze sřpráwić *GostGosp* 160, 64 [2 r.], 66 [2 r.], 68 [2 r.], 74; *Phil* P4; *GrabowSet* Fv; *RybGęřli* Bv; *JanNKar* B4v; A ták/ gdy kmieć [...] wolnoř weźmie/ nie będzie mógl z řwéy roléy fię ruřzyć/ áż piérwéy rolą wypráwi *SarnStat* 655, 657, 658.

»(s)proć rolą« [szyk zmienny] (3): Sulco, Porzę/ wzorywam rolą. zagon czynię. *Mącz* 428b, 399c; Sámem żelázem oracz rolą porże/ ále żeby mu lemiefz řzedł dobrze/ řiřá mu przypraw do tego potrzebá *GórnRozm* N.

»włoczyć rolą« (2): Iakom ya onego nyewschegnal sroboti yego gdi on wloczyl rolya poschana zythmi ozymyem *ZapWar* 1546 nr 2638; Sarculo, Włóczę/ brónámi rolą z perzu wyczyřciam. *Mącz* 368c.

Wyrażenia: »czarna (jest) rola« (2): Putre solum et pullum, Czarna rola/ kliyowáta. *Mącz* 331a, 285d.

»dobra rola« [szyk 2:1] (3): *RejZwierc* 247v; Bo łotr by miał nawięcey dobrej roley/ tedy mu nie pomoże. *GostGosp* 8; Do nářenia nie wádzi plugáwa ręká/ byle byřá rola dobra/ á deřcz y řlońce pogodne. *SkarKaz* 611b.

»(dobrze) nagnojone (a. zgnojone) role; nagnojenie rolej« (2;1): Herbae stercorosae, Ziola które przy gnoyách/ álbo ná dobrze nágnoyonych rolách rořtą. *Mącz* 414c, 348b; á ták kędy zgnoione role pořlady orác/ dla pařzey y dla řian *GostGosp* 98.

»niepłodna rola« = *bruta tellus, incultus ager* *Mącz* (3); *Mącz* 27b, 60a; Niedbále řercá ludzkie/ řá iáko opoká álbo iáko rola niepłodna. *RejPos* 64v marg.

»płodna rola« (3): iefli iedno dwánařcie łókcí [Nil] wyleie/ tedy głod/ bo niedonieřie tego gnoiu ktory czyni płodne role *BielKron* 270; *Mącz* 26b; *Oczko* 18.

»płon(n)a (a. wypleniona) rola« [szyk 4:1] (5): ktorzy [królowie *Zeb* i *Zebech*] pokládáli nádzieię wmořnořciách řwoich y zořtáli leżący ná poliach miářto gnoiu ná płonych rolach *RejPs* 124; *RejZwierc* 50v; *Mącz* 184d; *GórnDworz* Kk2v; O Dzieięřcinach. ról płónnych v Długięgopolá y Czorřtyná ku Myřlimicóm. *SarnStat* 188.

»rola polna« (1): kadym sethl od myedze kthora dzyely ymyeny puchaly szymyenyem naszym sokolovem od rol polnych thady yesth ymyeny sokolowskye nasze nalevo a puchalskye na prawo *ZapWar* 1524 nr 2313.

»rola przyłogiem leżąca« (1): *Agrum requietum*, Rola przyłogiem leżąca. *Mącz* 342a.

»pusta rola« = *desertus ager* *Mącz*, *JanStat* (3): *Desertus ager*, Puřta rola/ którey nie orzą. *Mącz* [388]a, 476b; *SarnStat* 663.

»skib(k)a rolej« = *lira* *Mącz*; *gleba, glebula* *Calep* (3): *Lira*, *Skibá* roley/ teř zagon álbo lęchá roley miedzy dwiemá brozdomá. *Mącz* 195c; *Calep* 457b [2 r.].

»tłusta rola; tłustość rolej« (3;1): *Mącz* 285d, 348b; Nád to [*Erato*] y łtąd doység zacnych Pánów łię gotuie/ [...] gdzie przez tłufte role łtrumień zdobiąc piáną Idzie Wiłá ná pułnoc morzem przepafána. *WitosŁut* A2; A im tłufłza rolá/ Tym pokrzyw więcéy mnoży *GosłCast* 38.

»(u)rodzajna (a. rodna, a. rodząca, a. urodziwa) rola; urodzajność rolej« = *agrum bonum PolAnt*; *foecundus ager, bonitas agrorum, frugifera arva Mącz*; *agri fertiles Modrz* [szyk 7:1] (7;1): *BibRadz* 4.Reg 3/19; *Bonitas agrorum, Płodna á vrodziwa rola. Mącz* 26b, 17b, 132d, 348b; *RejPos* 62; Są role ná niektórych mieyfcách/ nie ták łpráwą iáko z przyrodzenia bárzo dobre y rodzáyne *ModrzBaz* 119v; *COro syońfka*/ [...] Ciernie precz wykop/ y ołet kołący/ Siey ná nowinie/ y roli rodzący *GrabowSet* Q4.

Szeregi: »(ani) role, (a(l)bo, ani, i) domy (a. domostwo)« = *domus et (aut) agri Modrz, JanStat* [szyk 4:4] (8): y bogołławił pan bog domowi onego páná dla Iozefa/ y rozmnożył tákó wdomiech/ wrolach włfytko iego ymienye *HistJóz* A3; *KromRozm III* G7v; *RejPos* 260v; *RejPosWstaw* [143⁴]; *ModrzBaz* 126v, 143; Gdyż ktorzykolwiek mieli role ábo domy/ przedawłzy przynořili zapłátę zá ono co przedáli. *WujNT Act* 4/34; Trudno łchować w zánádrá domołtvo y role/ Trudno to nieřć ná infzá dziedzínę przez pole. *KlonWor* 4.

»rola i gospodarstwo« (1): [*król*] Proznuiące/ leniwe/ o rolą y o gołpodárłtvo niedbáiące nápráwiłby/ á do powinnoři przyzwał *ModrzBaz* 20v.

»grunt(y) a(l)bo (i) rola(-e)« [szyk 3:1] (4): *ComCrac* 20; Bo ták ma być o niey [*majętnoři kupieckiej*] rozumiano/ iáko o grunciech ábo rolách kmiecych *ModrzBaz* 122v; *SarnStat* 677; te pożytki [...] y łzácunek *in genere* czynić będą. Naprzod od rol y gruntow począwłzy *GrabPospR* L4.

»role, (i) imienie« (2): Bylić y przed cztermi łty lat kácerze/ [...] ktorzy rol y imyenya żadnego nye myeli. *KromRozm I* F2v; który [*Sokrates*] rádži Geometryéy łye vczýć tylé ilé potrzebá ielt do rzeczy ototyeh potocznych/ iáko do mierzánia ról/ Imienia/ etc. *GrzepGeom* B2v.

»lasy i role« (1): [*w Anglii*] zburzyło łie połpolłtvo ná fláchtę y Pány/ iż im odięli wolnořć w łefiech y w rolách *BielKron* 234.

»rola(-e), (i) łąka(-i)« [szyk 3:3] (6): *ZapWar* [1526] nr 2454, 1527 nr 2376; *KromRozm I* A3v; ták teź [*urzędnik*] ma doyrzeć/ áby przez práwá żaden Kmieć ieden nád drugiego roley y łák więcey nie trzymał. *GostGosp* 10, 164; Gdy w kánikułę niebá ognie dáia/ Łąki/ role zápalone; Ze polá/ łwych traw/ Rzeki wod zbywáia *GrabowSet* F4v.

»role i majętnořć« (1): A ci Poborce [...] będą powinni [...] ten Pobór wybiérác [...] tym obyczáiem: że ten co będzie oddawał/ ma dáć álbo połłác rekognicią temu to Poborcy/ wedle tego podatku włzyłtkiégo z ról y máiętnořci łwéy *SarnStat* 344.

»rola i obora« (1): Vrzędnik v rządneho Sláchćicá y v rządneho Kmiotká/ około roley y obory/ ma łie porzákdu vczýć *GostGosp* 8.

»role, (i) ogrody« = *horti et agri Modrz, JanStat* [szyk 4:2] (6): *FalZioł* I 87d; *UstPraw* Gv; *ModrzBaz* 93; Niektorzy z nich zmiáłtá wychodzą [...] ná rolách y ogrodách y pułtyniách/ ludzi łię roznego żyćia łtrzegąc/ miełzkáia *SkarŻyw* 362; ROley y ogrowd dobrej łpráwie ziemiá łolguiać/ dobrze rodži. *GostGosp* 6; *SarnStat* 343.

»pole(-a), (albo, i) rola(-e)« [szyk 3:1] (4): *Mqcz* 194a, 362a; *Calep* 42a; Pan álbo Ziemiánin/ który ma między łąsiady pole/ álbo role we wsi/ kiedy ma tám żać/ z wozem ma iechać ná żniwo/ ábj zboże zábrał *GostGosp* 112.

»rola a ziemia« (1): W pocie czoła twego będzieł żyw. [...] Bo pan Bog tám nye rozumye tych rzemyońl [...] łubtelnych/ [...] Ale rozumye oráctwo/ że Adam myał orác rolą á zyemyę *GliczKsiqz* Hv.

W wyjaśnieniu przenośni (7): Wypraw á wylož nam onę przepowieść o kákolu ná roli. A on [*Jezus*] odpowiedział y rzekł: Ten który rozliewa dobre nafienie: ieft fyn człowieczy. A rola: ieft tento świat. *Leop Matth* 13/38; *BibRadz Matth* 13/38; *RejPos* 53 [2 r.]; Bo w nim [*kościół bożym*] łą/ źli y dobrzy: co fię w Ewángelijey znaczy przez one trzody/ przez onę rolą *ReszPrz* 23; *WujNT Matth* 13/38, *Zzzzz2v*.

W przen (5) : A chcełzi ieść/ łzukayże pługiem w roléy chlebá. *KochDz* 107; á broná Pan roley/ bo ná bronie wżyftko należy *GostGosp* 160; POkoy role vpráwia *RybGęśli* Bv; oni [*święci*] więcey wyłżuyli v wielkiego krolá/ niżli my w roley wygrzebli: á iednák w rowny dział idziem. *SkarKaz* 637a; *CiekPotr* 42.

Przen (51) : A wy [*Polacy*] [...] názyt tych wolności fwyh nie wyciągaycie. Bo tám dáley rofpuftá/ wżeteczność/ łwawola: A kędy łye to rodzi niełzczelna to rola. *KochZg* A4; Hámu y śwá wola/ Zápluieć rolą. Kto łieie płotę/ Ten źnie niecnotę. *RejZwierc* 239; gdyłz ná pierwłzą pogáńłką rolą [...] złe fáłszywe náśienie nieidzie. *SkarŻyw* 520; *ReszList* 184; *SkarKaz*)(3, 312a.

Zwroty: »rolą orać« (2): acżkolwiek drudzy niełá przyczyną odłzczepieńłta ale iż tego ćierpią przyłobie drugim/ iż roley nie orzá/ náśieniá nie łieia/ kákolu niepelá/ w tey że winie ołtawiaá *BielKron* 224v; *ActReg* 158; [*LorichKosz* 64].

»rolą sprawować (a. uprawić, a. wyprawować); rola sprawiona« (3;1): *RejWiz* 78v; *RejPos* 333v; Tákte też tá łłáchetna rola thego vćciwego narodu ludzkiego/ ieftci s przyrodzenia nadobnie łpráwiona/ y piękńą płzenicą to ieft piękńemi cnotámi záłiana *RejZwierc* 142v; ná złey wierze Luterłkiey [...] nie połłufzeńłtwo ále łwa wola rość mułi. Bo nie Pan Bog ále łzátan tę rolą łpráwuie *ReszList* 184.

»(za)siac (a. zasiewać) rolą; rola zasiana« (4:1): Ale kto dla pożytkow przeda cie [*tj. cnotę*] w niewola/ O nędznymże náłieniem záłiewa tę rolą. *RejWiz* 104v, 50v; A záłiewmy tę rolą cnotą á życznołcią/ łłcieć nam wzeydzie łławá z wielką poćciwołcią. *RejZwierc* 253, 142v; *SkarKaz* 83b.

Wyrażenia: »rola boża« (2): *RejPos* 65 marg; Sam S. Nicetá vpominánim [...] boiáźń Bożą y dołkonáłe cnoty w łercá ich łzczepił/ polewał/ [...] iáko wierny robotnik páńłkiey winnice/ y roley Bożey. *SkarŻyw* 298.

»nieuprawna rola« (1): Me ciáło/ zagon nieuprąwney roli/ Day byđź łpofobnym/ łiewu twoiey woli *GarbowSet* O2.

»płodna rola« (1): Wiernych ludzi łercá łą płodńą rolą Bożą. *RejPos* 65 marg.

»płona rola« (1): Próźne moje łtáránié/ práca prozna byłá/ Prółto ná płoną rolą cnotá ma tráłiłá. *PudłFr* 63.

»rodzajna rola« (2): Spráwić dobrą [*miłość*] wierna myśl wżeteczną łwawola/ Bo to płodne nafienie á rodzáyna rola. *RejWiz* 37v, 141.

»rola serca« (2): *RejPos* 65; Sieymyż ty podłe y mále źiarnká ná roli łerc náłzych *SkarKaz* 83b.

a) Rolnictwo, uprawa ziemi (14) : *BibRadz* 3.*Esdr* 4/6; Ty y inne niewolniki ták obraca Cefarz/ łtáfze takież grube álbo máłogodne do roley Obráca/ młode dawáiąc vczyć *BielKron* 261v; Dzieci ktorym łiedm łat minęły/ [*Likurgus*] nie do miáltá ale ná wieś do roley dáwać kazał *BielKron* 272v, 261v; Kmieca to rzecz na on czas patrzeć roley była/ A Slachta łie rycerłkim rzemiełłem bawiła. *KochSat* A2v; *GórnDworz* Kk5v; *ModrzBaz* 122v; á oná [*matka*] widzác łfz łię z roley pożywić nie mogli: kazała łynowi do miáltá/ áby łię rzemiełła vczył *SkarŻyw* 452; *StryjKron* A3v; *Calep* 1124a; Kiedy niebieskie łofy ten łwiat podźieláły/ Polłczće nawięłfzą korzyść w roli zołtáwiáły *GostGosp kt*; *GrabPospR* L3.

W połączeniach szeregowych (2): *GrabPospR* Nv; Chwyta łudźi po łwiećie Tátáryzn Łákomy/ [...] Do iármá do Káydanow/ do wieczney niewoley/ do grábárki/ do taczek/ do winnic do roley. *KlonWor* 30.

b) bibl. W nawiązaniu do przypowieści o siewcy (7) :

rola czyja [w tym: pron poss (1), G pron (1)] (2): Ale gdy [*czart*] iuż ma ten kákol [...] / łnádnie może głuźyć to wdźięczne nafienie Páńłkie [...]. A zwłázczá w then czás/ [...] kiedy połną á nie łtrzegá roley łwoiey *RejPos* 52v, 53v.

Zwrot: »zasiewać na roli« (1): A ták rádźeć bráćie moy gdy małz łwiat powoli/ Zálieway s tą płzenicą tu ná tákicy roli/ Iákoćby márnny kakol nie mogł łey zágłuźyć *RejPos* 357v.

Wyrażenia: »dobra rola« (2): *RejPos* 64v; rzekł mu: ktoby zakonny á bogomyłny żywot wiodł/ przyść ktemu błogoláwienłtwu może. Pádło ná dobrą rolą naśienie ono *SkarŻyw* 28.

»zła rola« [*szyk 1:1*] (2): Słuchayże iáko tu Pan náłz łercá náłze przeżywa/ [...] przeżywaiąc łe złą rolą/ opoką/ ná ktorey łie nic nie rodzi łedno głog á ćirnie. *RejPos* 64v, 65.

c) O wiernych (4) :

Wyrażenia: »rola boża, Pańska« = *Dei agricultura PolAnt, Vulg (2:1):* A ten ktory łádźi/ y ten co polewa/ łedno łą [...]. Abowiem łełtelmy pomocniki Bożymi/ rolą Bożą/ y budowánim Bożym łełteście. *BibRadz* 1.*Cor* 3/9; *SkarJedn* 26; *WujNT* 1.*Cor* 3/9.

»zła rola« (1): wtym tylko [*św. Wojciech*] niełzczelny był/ łfz czuyność około owiec łwych wielką máiąc/ máło łm pomagał: bo ná złą á zepłowaną rolą tráłł. *SkarŻyw* 353.

»rola zorana« (1): rolą Bożą zoraną łełteście/ budowánim Bożym łełteście. *WujNT* 1. *Cor* 3/9.

d) O Matce Boskiej (1) :

Wyrażenie: »rola polna« (1): *SkarŻyw* 112 *cf Szereg*.

Szereg: »rola i niwa« (1): Znamy ćię Mátką bez łkázy/ niewiáltą nie niewieścią/ rolą polną/ y niwę nieoráną/ ktoraś bez naśienia kwiát łwiátu wżytkiemu woniáiący/ wypuściła. *SkarŻyw* 112.

e) O świecie doczesnym (1) :

Wyrażenie: »płona rola« (1): nie dáýże włzechmogący Pánie/ áby nas ná tey płoney roli tego mizerneho łwiátá/ miał záltać wieczor oney ciemney á łrogiey łmierći náłzey/ pokibyś nas łobie godnych nie vczył *RejPos* 61v.

f) O piekle (1) : Widzyałem teraz wżytki piekielne przepásći [...]. Iuż to wrzod niezgoiony/ iuż ná wieki boli/ Gdy iuż tám kto ofiędzye ná tey nędzney roli. *RejWiz* 170v.

2. Zajmowanie się rolnictwem, uprawa ziemi (8) : Ruro, Rusticor, ruri ago – Roliąfie bawie, na foluarku miefzkam. *Calep* 933a; *SarnStat* 1170; Do roley przywięzuię: zboże winnice/ fádow fzcżepienie/ dobytek/ myśliftwo/ pfcżcołki/ rć. *KlonFlis* A4.

W połączeniach szeregowych (3): [król Serwiusz] Przebrákowawfzy ie [Rzymian]/ obrocił niektore godnieyfze ná fpráwy/ niektore do roley/ niektore ná rzemiołlá/ niektore ná rycerftwo. *BielKron* 103, 402; *KlonFlis* A4.

Szereg: »pług a rola« (2): fchłopieiemy wżyfcy [...]/ y dawfzy hárcom y innym dzielnościom pokoy/ w pług á w rolą wżyfcy fye obroćimy *OrzRozm* O3; *KochPhaen* 5.

W przen (1) : A wżákże trzy łodzi fą napřednieyfze/ ná ktorzy ludzie śieci fwe rozrzucáią ábo zápufczáią. Rola/ kupiectwo y rzemieřło. *KlonFlis* A4.

3. n-pr Zawołanie szlacheckie (1) : wybiéramy ná Herby Szláchty Polfkiéy Ziem Litewfkich náfzych Szláchtę niżey nápiłaná [...]: Kopacz/ Gedorwochá: Rola/ Dángielá: Sirokomla/ Iákubá Mingelá: Kot Morfki/ Woyfznára Wilkolewiczá *SarnStat* 991.

Cf **[POLROLEK]**

LWil